

peutic persuasions-suggestions when the client is in a state of wakefulness. There are represented the new data concerning essential differences between psychotherapeutic confrontation suggestion and traditional rational psychotherapy. It is shown that, in accordance with the main principals of psychotherapeutic confrontation suggestion, there are basic and general scientific approaches and ideas which are antagonists to the dysfunctional thoughts. Such ideas and approaches can be inculcated by means of suggestion. It is found that a tangible psychotherapeutic effect is achievable through suggestion of general lifestyle principles: continuous changeability, interdependence, relativity, irreversibility, self-organization and dynamic equilibrium. The conclusions are made that the certain principles of rational psychotherapy can be used for elaboration of the theoretical basics of psychotherapeutic confrontation suggestion.

Key words: suggestion, psychotherapy, psychotherapeutic confrontation suggestion, rational psychotherapy, adaptive intellection, dysfunctional thoughts, principles of confrontation suggestion.

Received February 17, 2016

Revised March 24, 2016

Accepted April 25, 2016

УДК 159.923.2.

Ю.С. Мельник

yuliya_marchuk_93@ukr.net

Поняття особистісного саморозвитку в концептуальному полі сучасної психології

Melnyk Y.S. The concept of personal self-development in the conceptual field of modern psychology / Y.S. Melnyk // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuik Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 33. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 365–375.

Ю.С. Мельник. Поняття особистісного саморозвитку в концептуальному полі сучасної психології. У статті досліджено актуальну проблему особистісного саморозвитку в концептуальному полі сучасної психології. Проаналізовано наукові підходи вчених, що розглядали явище саморозвитку та пов'язані з ним процеси (М.Й. Боришевський, І. Кант, Л.М. Куликова, В.М. Розін, Ю.В. Шаронін та ін.). Описано результати теоретичного дослідження, базою для якого слугували праці згаданих

© Ю.С. Мельник

вище науковців, що, зокрема, стосуються структури досліджуваного процесу. Зіставлено зміст понять «саморозвиток», «самопрогнозування», «самореалізація», «самоактуалізація», «самовиховання». Обґрунтовано авторське визначення особистісного саморозвитку. Виокремлено суттєві характеристики саморозвитку як складної суб'єктивної діяльності. Стверджено, що саморозвиток є індивідуальним процесом, який розгортається у внутрішньому плані особистості. Опираючись на праці окремих відомих науковців (І.Д. Беха, М.Й. Боришевського, Г.С. Костюка, С.Д. Максименка, Д.І. Фельдштейна та ін.), констатовано, що всі новоутворення у психіці та особистості загалом, які виникають під впливом навчання й виховання, характеризують більш високий рівень її організації та функціонування; при цьому їх величина та значущість може варіюватися: від невеликих якісних змін особистості до значних, інколи навіть кризових її трансформацій – тобто власне саморозвитку. Результати теоретичного аналізу процесу саморозвитку особистості дали змогу визначити ключові відповідні поняття та виокремити суттєві його характеристики: особистісну активність як джерело саморозвитку; розвиненість самосвідомості особистості; самовдосконалення, самопрогнозування, самоактуалізацію та самореалізацію. Зазначені істотні явища та характеристики пояснюють, зумовлюють, спрямовують саморозвиток як актуалізований, усвідомлений та самокерований процес прогресивних особистісних змін, у тому числі сфери духовності людини.

Ключові слова: особистість, особистісний потенціал, самосвідомість, саморозвиток, самопрогнозування, самоактуалізація, самореалізація, самовиховання.

Ю.С. Мельник. Понятіе личностного саморазвития в концептуальном поле современной психологии. В статье исследованы актуальная проблема личностного саморазвития в концептуальном поле современной психологии. Проанализированы научные подходы учёных, которые рассматривали явление саморазвития и связанные с ним процессы (М.И. Боришевский, И. Кант, Л. Куликова, В. М. Розин, Ю.В. Шаронин и др.). Описаны результаты теоретического исследования, базой для которого послужили труды упомянутых выше учёных, в частности касающиеся структуры исследуемого процесса. Сопоставлены содержание понятий «саморазвитие», «самопрогнозирование», «самореализация», «самоактуализация», «самовоспитание». Обосновано авторское определение личностного саморазвития. Выделены существенные характеристики саморазвития как сложной субъективной деятельности. Утверждается, что саморазвитие является индивидуальным процессом, который разворачивается во внутреннем плане личности. Опираясь на труды отдельных известных ученых (И. Беха, М.И. Боришевского, Г.С. Костюка, С.Д. Максименко, Д.И. Фельдштейна и др.), констатировано, что все новообразования в психике и личности в общем, возникающие под влиянием обучения и воспитания, являются характеристиками более

высокого уровня её организации и функционирования; при этом их величина и значимость может варьироваться от небольших качественных изменений личности к значительным, иногда даже кризисных ее трансформаций – то есть собственно саморазвития. Результаты теоретического анализа процесса саморазвития личности позволили, таким образом, определить ключевые соответствующие понятия и выделить существенные его характеристики: личностную активность как источник саморазвития; развитость самосознания личности; самосовершенствование, самопрогнозирование, самоактуализацию и самореализацию. Указанные существенные явления и характеристики объясняют, обуславливают, направляют саморазвитие как актуализированный, осознанный и самоуправляемый процесс прогрессивных личностных изменений, в том числе области духовности человека.

Ключевые слова: личность, личностный потенциал, самосознание, саморазвитие, самопрогнозирование, самоактуализация, самореализация, самовоспитание.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. У розлогій палітрі питань, пов'язаних із впливом процесів саморозвитку на діяльність і внутрішній світ особистості, проблема репрезентації у її свідомості суб'єктивної картини майбутнього життєвого шляху, зокрема, втілення власного особистісного потенціалу, посідає особливе місце, оскільки прямо пов'язується з найактуальнішою проблемою сьогодення – потребою розвитку й виховання особистості як активного суб'єкта власної життєдіяльності.

Ми можемо простежити, що на кожному історичному зрізі становлення людської цивілізації суспільство вело пошук шляхів та механізмів адаптації кожного представника різних соціальних інститутів, малих і великих соціальних груп до єдиної системи цінностей, соціальних та особистісних норм, що, власне, і слугувало поштовхом до особистісного саморозвитку.

Зауважимо, що термін «саморозвиток» означає, насамперед, зміну суб'єкта у напрямі свого Я-ідеального, яке формується під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Саморозвиток особистості пов'язаний з її життєдіяльністю, у межах якої і здійснюється. Він переважно є індивідуальним процесом, що розгортається у внутрішньому плані особистості, але є і процесом об'єктивним, що здійснюється під впливом значущих осіб та вагомих соціальних чинників.

За таких обставин перед психологічною наукою постають завдання переосмислення вже звичних теоретичних засад тлумачення процесів особистісного саморозвитку в річищі сучасних соціальних тенденцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема саморозвитку особистості, особливо усвідомлених його форм, привертала до себе увагу ще з античності, але предметом більш пильного аналізу вона стала переважно у другій половині ХХ століття. В останні три десятиріччя філософсько-епістемологічний, філософсько-етичний та філософсько-соціологічний аспекти усвідомленого саморозвитку особистості розроблялись, зокрема, Г.Ю. Глезерманом, І.А. Донцовим, Ю.Я. Злотніковим, В.П. Кисельовим, С.М. Ковальовим, В.О. Лозовим, Д.С. Шимановським та ін.

Саморозвиток – це усвідомлений та керований особистістю процес, у результаті якого відбувається удосконалення фізичних, розумових і моральних потенцій людини, розгортання її індивідуальності. Процес саморозвитку не має меж, як немає меж і досконалість людини.

Необхідно зазначити, що даний процес у наукових дослідженнях трактується неоднозначно. Так, філософія визначає саморозвиток як особливий тип саморуху матерії, для якого характерний перехід на більш високий ступінь організації, а також як специфічну модифікацію самоперетворення, самоорганізації системи; у синергетиці розглядаються методологічні основи саморозвитку. Р.Ф. Абдеев вважає, що джерела виникнення активності й саморуху слід шукати у відкритих системах, а «причиною активності та саморуху є відхилення параметрів об'єкта від норми за його взаємодії із зовнішнім середовищем» [4, с. 49].

Деякі сучасні дослідники (О.Г. Асмолов, Л.М. Куликова, В.М. Розін, Ю.В. Шаронін та ін.) вважають можливим використовувати синергетичний підхід до соціальних систем та особистості у системі стосунків. Розвиток і саморозвиток особистості, на їх думку, відбувається за нелінійними законами. Нелінійність, за Ю.В. Шароніним, у найширшому сенсі означає багатоваріантність шляхів відбору з альтернатив. Розвиток має не лише діалектичні причини, а й відхилення, що виникають унаслідок криз, нестабільності, нерівномірності системи, розв'язуваних нею ж у її саморусі, що характерно і для розвитку особистості як процесу її саморозвитку [9, с. 66 – 67].

У психології проблема саморозвитку розглядається в рамках Я-концепції (Р. Бернс, Е. Еріксон), проблеми людського «Я» та самосвідомості особистості в цілому (І.В. Дубровіна, І.С. Кон, К. Роджерс, В.В. Столін та ін.), саморегуляції діяльності (М.Й. Боришевський, О.А. Конопкін, Ю.А. Миславський), самовизначення (Є.А. Климов, І.Д. Чечель та ін.) та самовиховання особистості (О.І. Кочетов, Л.І. Рувинський та ін.).

У гуманістичних концепціях К. Роджерса та А. Маслоу людина представлена як центральний об'єкт, що ініціює та організовує процес власного розвитку, а особистість розглядається центром власного розвитку, котрий містить джерела та рушійні сили цього розвитку. Тому головним збудником особистісного росту, згідно з К. Роджерсом та А. Маслоу, є вроджена, іманентна тенденція організму до особистої автономії, самозміцнення, самоактуалізації [2].

Могутньою інтенційною силою, яка стимулює особистість до зростання, за К. Роджерсом, є також ступінь відповідності пережитого індивідом у його феноменальному полі реальної дійсності (конгруентність) і сукупність набутого індивідом сприйняття самого себе. Зростання особистості залежить і від орієнтації індивідуума на різні форми самокомпенсації у майбутньому.

Окремі автори розглядають такі рефлексивні процеси як самосвідомість, самопізнання, самоаналіз, самооцінка і в якості психологічних механізмів, на яких ґрунтується самовиховання, і в якості засобів самовиховання (І.А. Донцов, Ю.М. Орлов та ін.). Зокрема, вони зазначають: якщо рефлексивні процеси незалежні від волі суб'єкта, то їх можна розглядати як психологічні механізми самовиховання. Однак ми не зовсім поділяємо такі погляди. Адже і самосвідомість, і самопізнання, і самоаналіз, і самооцінка піддаються впливам особистості, значною мірою контролюються її свідомістю та вольовими якостями. Психологічні ж механізми являють собою глибинні процеси, які нерідко не усвідомлюються особистістю.

Тому ми виходимо з того, що основу саморозвитку особистості складають ідентифікація, емоційне зумовлювання, наслідування, мотиваційне опосередкування, конформність, вживання у соціальну роль, редукція (зменшення) когнітивного дисонансу тощо [3, с. 88].

За К.Г. Юнгом, особистісний ріст здійснюється через індивідуалізацію як самореалізацію особистості, що забезпечує її духовне та фізичне зростання. Стимулюючими механізмами індивідуалізації виступають еґо і самість. За А. Адлером, відповідний процес відбувається у зв'язку з внутрішньоособистісними інтенціями та взаємопов'язаними соціально-детермінованими цілями, а основними мотивами особистісного росту є самоутвердження й додання комплексу неповноцінності.

Отже, відштовхуючись від філософських, синергетичних, психологічних, окремих інших трактувань саморозвитку, ми можемо вибудувати власне його бачення: саморозвиток – це про-

цес, який базується на набутому особистісному досвіді, а саме стимулюється навчанням і вихованням, рефлексією та емпатією. Тобто, людина здатна до саморозвитку лише тоді, коли її думки та прагнення трансформуються у дії, виховання – у поведінку, навчання – у знання, а рефлексія – в уміння проаналізувати власне життя.

Метою нашого дослідження в цьому контексті виступає детальніший теоретичний аналіз процесу особистісного саморозвитку.

До основних завдань теоретичного дослідження ми відносимо: визначення специфіки саморозвитку особистості у двовимірній системі її цінностей та духовних імперативів; аналіз відомих доктрин філософів, психологів, педагогів, у яких йде мова про розуміння особистісного саморозвитку; з'ясування сутнісної специфіки саморозвитку особистості та її становлення у соціумі.

Викладення основного теоретичного матеріалу. Спробуємо дещо детальніше проаналізувати проблему саморозвитку особистості та зацентруємо нашу увагу на наступних положеннях:

- саморозвиток – це процес, який сприяє самоудосконаленню та самореалізації особистості;
- саморозвиток особистості має діяльний характер – поза її власною активною діяльністю, бажанням і власними зусиллями в роботі над собою він неможливий;
- внутрішніми стимулами розвитку особистості є її потреби, мотиви, інтереси та установки;
- основою формування потреб, мотивів, інтересів та установок особистості виступають внутрішні суперечності, які стимулюють активність особистості, сприяють її саморозвитку;
- зовнішніми факторами саморозвитку особистості є впливи середовища та цілеспрямоване виховання;
- зовнішні умови впливають на розвиток особистості не безпосередньо, не прямо, а лише проходячи через її внутрішню сферу, зокрема, через її унікальні потреби та цілі, що зумовлює несхожість, різноманітність і неповторність особистісного розвитку кожної людини, її індивідуальну своєрідність [10, с. 65–66].

Вагому роль у процесі саморозвитку відіграє духовна робота особистості, яка передбачає урівноваженість і зосередженість уваги як центру свідомості на внутрішньому світі; здатність відрізнити сакральне (святе, надособистісне) від профанного (егоцентричного) й осягати святе у всіх проявах буття.

На індивідуальному рівні саморозвиток здійснюється як у неусвідомлених, стихійних формах (імітація, стихійна адаптація, гра), коли індивід не ставить за мету змінити себе власними зусиллями, так і в усвідомлених формах (самовиховання, самоосвіта, самотворення, самовдосконалення), де особистість виступає одночасно і суб'єктом цілеспрямованої діяльності, і об'єктом, який необхідно змінити за допомогою цієї діяльності [8].

Як засіб самоствердження людини виступає саме її усвідомлений саморозвиток. В умовах поширення свободи й відповідальності особистості саморозвиток стає не тільки необхідним, а і незамінним суб'єктивним фактором її становлення та розвитку, соціалізації та індивідуалізації. Без усвідомленого, вольового саморозвитку не може бути досягнуто цілісності, соціальної зрілості особистості.

Отже, саморозвиток особистості – це не лише спонтанний, а і значною мірою цілеспрямований процес, визначальну роль у якому займає виховання й самовиховання.

За нашим визначенням, особистісний саморозвиток – це цілеспрямована активність індивід, яка полягає у саморефлексії, саморозумінні, самокритичності, що і формує особистісне зростання та самовдосконалення.

У забезпеченні особистісного саморозвитку важливу роль відіграють наступні механізми: самопрогнозування, самореалізація та самоактуалізація, оскільки особистість повинна передбачати результати власної діяльності, поведінки й безпосередньо саму себе у нових морально-духовних координатах свого самотворення.

Самопрогнозування – механізм, за допомогою якого особистість визначає можливості свого розвитку, виокремлює вигоди, на які необхідно орієнтуватися. Зміст і спрямованість самопрогнозів особистості визначають: орієнтація на свої вчинки, ситуації внутрішнього життя та середовище, яке оточує; спрямованість на передбачення власних діянь у контексті динаміки зовнішньої ситуації; розгляд себе на різних часових етапах особистісного онтогенезу.

У найбільш загальному розумінні самореалізація трактується як шлях до досконалості, досягнення мети, розкриття власного потенціалу [6]. «В основі прагнення людини до самореалізації, – зазначає Д. О. Леонтьєв, – лежить не завжди усвідомлюване прагнення до безсмертя, яке може усвідомлюватися в різних формах як прагнення підвищити знання, покращити

умови життя людей, передати іншим знання та досвід, відкрити людям сенс тощо». Отже, ми маємо справу із сутнісним компонентом життя особистості, таким, що не може існувати в межах уже наявного буття людини [4, с. 56].

Потреба самореалізації є суттєвою людською якістю, вона відображається у формі прагнення щось створити, залишити свій слід у чомусь. Це розуміння відповідає контексту думок С. Л. Рубінштейна про те, що самореалізація та самовиховання, саморозвиток особистості безперечно залежать від активної роботи над собою.

Прагнення до самоактуалізації утворює своєрідну «інерцію» руху, трансформацію життя людини, які «провокують» її на перехід до вищих онтологічних рівнів розвитку. З іншого боку, цей перехід стає можливим тоді, коли, по-перше, людина має хоча б початковий досвід самоактуалізації на більш високих рівнях, а по-друге, самоактуалізація поза кризою та свідомим самообмеженням неможлива [7, с. 66–69].

Підсумовуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що в усіх зазначених процесах виховання й, особливо, самовиховання займає чи не найважливішу роль. Адже самовиховання особистості є формою усвідомленого її саморозвитку й розуміється як специфічний вид внутрішньої діяльності, спрямованої на вироблення умінь і навичок, формування здібностей та інших якостей для її самоствердження та самореалізації у суспільстві. Самовиховання виступає універсальним засобом розв'язання протиріч між бажаним і наявним, належним і сущим, ідеальним та реальним у розвитку особистості, між необхідністю діяльності для задоволення потреб людини та здатністю її здійснювати, між громадською думкою й самооцінкою, між ціннісними уявленнями суспільства, спільноти та соціальними настановами індивіда [1].

У сучасному світі саморозвиток набуває шалених обертів завдяки масовій інформатизації, інноваційним технологіям і, звичайно, трансформованим особистісним якостям самої людини. Саморозвиток, між іншим, – це розгортання власної індивідуальності шляхом ненасильницького поєднання бажаного та потрібного. Адже розвиток суспільства й особистісний розвиток людини відносяться один до одного як загальне до конкретного та тісно взаємозумовлюють, взаємовизначають і взаємодоповнюють один одного. Іншими словами, саморозвиток особистості можна розглядати як інтеграцію соціального й особистісного, зовнішніх і внутрішніх чинників, основна мета взаємодії яких

полягає у поступовому та вільному сходженні людини до певного ідеалу.

Як бачимо, проблема саморозвитку особистості є однією з кардинальних проблем непростой сучасності. У системі ж сучасної освіти, на жаль, практично відсутні дисципліни, які дозволяли б найбільш повно репрезентувати людину як динамічне ціле та пропонували б дієву систему саморозвитку особистості, яка базувалася б на її індивідуальних інтересах. На наше глибоке переконання, дану прогалину потрібно терміново заповнювати, причому, насамперед, релігійно зорієнтованими галузями знання та виховними практиками.

Висновки та перспективи наступних досліджень. Теоретичний аналіз і узагальнення наукових підходів до розуміння сутності саморозвитку дають підстави стверджувати, що він є системотворчим компонентом особистості; має змістовну і процесуальну свої форми; залежить від множини як ситуаційних, зовнішніх чинників, які визначають специфіку вирішуваних життєвих проблем, так і внутрішніх детермінант, що характеризують особливості інтелектуальної сфери й індивідуально-психологічні властивості. За своїм змістом саморозвиток складається з таких базових компонентів як самопрогнозування, самореалізація та самоактуалізація. Ці компоненти дозволяють людині знаходити компроміси з соціумом, трансформувати власний досвід у діях та спілкуванні, ділитися ним з іншими, спрямовувати власні амбіції у конкретні життєві цілі. Загалом, кожна людина здатна самоактуалізувати себе як особистість і досягти значущих результатів у тій чи іншій діяльності, а кризові моменти для неї слугують лише перехідною ланкою та дозволяють надалі ще повніше самореалізуватися.

Отже, саморозвиток лежить в основі підготовки особистості до більш повноцінної її життєдіяльності. Він зазвичай іде від зовнішніх форм логічного мислення та впливу соціального середовища до внутрішніх форм мислительної діяльності, що передбачає перехід до вищих рівнів розуміння власної сутності та індивідуальних можливостей.

Проблему саморозвитку особистості вважаємо за доцільне досліджувати більш детально, виокремивши, зокрема, такий вагомий її аспект як саморозвиток релігійної особистості.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. Психология чувственного познания / Б. Г. Ананьев. – Москва : Изд-во «Наука», 2001. – 279 с.

2. Колісник О. Духовний саморозвиток особистості / О. Колісник // Соціальна психологія. – 2006. – № 1. – С. 62–77.
3. Колісник О.П. Саморозвиток духовності особистості / О. Колісник // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 2. – С. 12–18.
4. Маралов В. Г. Психология самопознания и саморазвития / В.Г. Маралов. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 256 с.
5. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко – К. : Генеза, 2007. – 48 с.
6. Максименко С.Д. Психологія особистості: [підручник для студентів вищих навчальних закладів] / С.Д. Максименко. – К. : Видавництво ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.
7. Павелків В.Р. Загальна психологія: підручник для студентів вищ. навч. закладів / В.Р. Павелків. – К. : Кондор, 2002. – 506 с.
8. Папуча М.В. Проблеми психології особистісного розвитку / М.В. Папуча. – Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2008. – 384 с.
9. Чаус А.Д. Самоактуалізація особистості як філософська проблема / А.Д. Чаус // Культура і сучасність: Альманах. – К. : ДАКККіМ, 2006. – № 1. – С. 26–33.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Anan'ev B. G. Psy'xology'ya chuvstvennogo poznany'ya / B. G. Anan'ev. – Moskva : Y'zd-vo «Nauka», 2001. – 279 s.
2. Kolisny'k O. Duxovny'j samorozvy'tok osoby'stosti / O. Kolisny'k // Social'na psy'xologiya. – 2006. – № 1. – С. 62–77.
3. Kolisny'k O.P. Samorozvy'tok duxovnosti osoby'stosti // Prakty'chna psy'xologiya ta social'na robota. – 2006. – № 2. – С. 12–18.
4. Maralov V. G. Psy'xology'ya samopoznany'ya y' samorozvy'ty'ya / V.G. Maralov. – М. : Y'zdatel'sky'j centr «Akademy'ya», 2002. – 256 s.
5. Maksy'menko S.D. Geneza zdijsnennya osoby'stosti / S.D. Maksy'menko. – К. : Geneza, 2007. – 48 s.
6. Maksy'menko S.D. Psy'xologiya osoby'stosti: [pidruchny'k dlya studentiv vy'shhy'x navchal'ny'x zakladiv] / S.D. Maksy'menko. – К. : Vy'davny'cztvo TOV «KMM», 2007. – 296 s.
7. Pavelkiv V.R. Zagal'na psy'xologiya: pidruchny'k dlya studentiv vy'shh. navch. zakladiv / V.R. Pavelkiv. – К. : Kondor, 2002. – 506 s.

8. Papucha M.V. Problemy' psy'xologiyi osoby'stisl'nogo rozvy'tku / M.V. Papucha. – Nizhy'n : PP Ly'senko M.M., 2008. – 384 s.
9. Chaus A.D. Samoaktualizaciya osoby'stosti yak filosof's'ka problema / A.D. Chaus // Kul'tura i suchasnist': Al'manax. – K. : DAKKKiM, 2006. – № 1. – S. 26–33.

Y.S. Melnyk. The concept of personal self-development in the conceptual field of modern psychology. The article reveals the problem of personal self-development in the conceptual field of modern psychology. The scientific approaches of the scientists who examined the phenomenon of self-development and are related to it processes (M.I. Boryshevskiy, I. Kant, L.M. Kulykova, V.M. Rozin, U.V. Sharonin etc.) have been analyzed. The results of the theoretical research, based on the scientific works of the above mentioned scholars, in particular, relating to the structure of the studied process are described. The meaning of the concepts “self-development”, “ self-prognostication”, “self-realization”, “self-actualization”, “self-education” have been compared. The author's definition of the personal self-development has been substantiated. The essential characteristics of self-devopment as a complex subjective activity have been determined. The author affirms that the self-development is an individual process that takes place in the inner sense of personality. Having analyzed the scientific works of some famous scientists (I.D. Beh, M.I. Boryshevskiy, G.S. Kostyuk, S.D. Maksymenko, D.I. Feldstein etc.) as the foundation it has been stated that all formations in the psyche and personality generally arising under the influence of training and education, characterize a higher level of its organization and functioning; while their value and importance can range from small individual qualitative changes to significant ones and sometimes even to their crisis transformation – that is actually self-development. The results of the theoretical analysis of the process of self-development made it possible, therefore, to identify key relevant concepts and highlight their essential characteristics: personal activity as a source of self-development; maturity of self-development; self-improvement, self-prognostication, self-actualization and self-realization. These essential characteristics of the phenomenon explain, cause, direct the self-development, self-actualized, realized and autonomic process of progressive personality changes, including the areas of human spirituality.

Key words: personality, personal potential, self-awareness, self-development, self-prognostication, self-actualization, self-realization, self-education.

Received February 09, 2016

Revised March 13, 2016

Accepted April 22, 2016